

Włączenie wyłączonej – aktywne instrumenty wsparcia osób niepełnosprawnych na rynku pracy” Nr projektu:
POWR.02.06.00-00-0065/19

Raport z pilotażu instrumentu

Inkubator przedsiębiorczości OzN

W ramach Projektu „Włączenie wyłączonej – aktywne instrumenty wsparcia osób niepełnosprawnych na rynku pracy”

Stowarzyszenie Czas Przestrzeń Tożsamość

Sierpień 2023

Projekt partnerski

Spis treści

Wykaz skrótów	4
1. Streszczenie.....	5
2. Wprowadzenie.....	6
2.1. Cel projektu.....	6
2.2. Cel pilotażu.....	6
3. Przebieg pilotażu.....	8
3.1. Kadra realizująca pilotaż instrumentu	8
3.2. Etapy pilotażu	8
3.3. Charakterystyka Uczestników	10
3.3.1. Kryteria uczestnictwa.....	10
3.3.2. Podstawowe dane o Uczestnikach.....	11
3.3.3. Wykształcenie i aktywność zawodowa	12
3.4. Udzielone wsparcie	14
4. Efekty pilotażu i ocena instrumentu	15
4.1. Efekty udziału w Inkubatorze przedsiębiorczości	15
4.1.1. Czynniki efektywności i trwałości efektów	16
4.2. Ocena instrumentu.....	17
4.2.1. Ocena instrumentu w perspektywie Uczestników	17
4.2.2. Ocena instrumentu w perspektywie udzielającego wsparcie	18
5. Wnioski z pilotażu dotyczące ostatecznego kształtu instrumentu	20
5.1. Cel instrumentu	20
5.2. Zasady świadczenia usług Inkubatora	21
5.2.1. Schemat działania Inkubatora	22
6. Warunki brzegowe wdrażania instrumentu	25
6.1. Lokalizacja instytucjonalna	25

6.2. Zapotrzebowanie kadrowe	27
6.3. Warunki finansowe	28
6.4. Uwarunkowania prawne	30
7. Wyzwania związane z wdrażaniem instrumentu	33
8. Podsumowanie	35

Wykaz skrótów

CIDON – Centrum informacyjno–doradcze dla osób z niepełnosprawnością

CPT – Stowarzyszenie Czas Przestrzeń Tożsamość

CUS – Centrum Usług Społecznych

EFS – Europejski Fundusz Społeczny

JDG – jednoosobowa działalność gospodarcza

NGO – organizacja pozarządowa (*non-government organization*)

ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych

OPS – Ośrodek Pomocy Społecznej

OWES – Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej

OzN – osoby z niepełnosprawnościami

PFRON – Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

PUP – Powiatowy Urząd Pracy

SSOF- spółdzielnia socjalna osób fizycznych

US – Urząd Skarbowy

ZAZ – Zakład Aktywności Zawodowej

ZUS – Zakład Ubezpieczeń Społecznych

1. Streszczenie

Niniejszy raport stanowi podsumowanie pilotażu instrumentu Inkubator przedsiębiorczości dla osób z niepełnosprawnościami testowanego w ramach projektu „Włączenie wyłączonej – aktywne instrumenty wsparcia osób niepełnosprawnych na rynku pracy” przez Stowarzyszenie Czas Przestrzeń Tożsamość. Głównym jego celem jest zaprezentowanie wypracowanych rozwiązań oraz wykazanie zasadności ich wdrożenia w kontekście zmian prawnych wpisujących go w publiczny system wsparcia OzN.

Cele szczegółowe, jakie obejmuje niniejszy raport to:

- I. Przedstawienie przebiegu i efektów pilotażu.
- II. Ocena, czy propozycja instrumentu kierowanego do OzN stanowi efektywne narzędzie aktywizacji zawodowej tej grupy, w tym, w jaki sposób zwiększa szansę na podjęcie i utrzymanie zatrudnienia lub działalności gospodarczej.
- III. Opracowanie specyfikacji instrumentu, w tym określenie rekomendowanej struktury organizacyjnej koniecznej do jego wdrożenia i realizacji.

Po wprowadzeniu przybliżony został przebieg poszczególnych etapów pilotażu.

Przedstawione są także podstawowe dane o Uczestnikach i udzielonym im wsparciu. Kolejny rozdział stanowi podsumowanie pilotażu pod względem uzyskanych efektów instrumentu oraz jego ocena w perspektywie Odbiorców i udzielających wsparcie. W następnym rozdziale dokonany jest szczegółowy opis instrumentu Inkubatora przedsiębiorczości OzN, który wypracowany został w pilotażu. Podane zostały także warunki brzegowe instrumentu – minimalne warunki, jakie muszą zostać zapewnione dla wdrożenia instrumentu na podstawie doświadczeń z pilotażu, w tym warunki struktury organizacyjnej i warunki finansowe. Ważnym punktem tego rozdziału jest ukazanie uwarunkowań prawnych – wstępnego zarysu uzupełnień przepisów prawnych koniecznych do wdrożenia instrumentu w rekomendowanym kształcie. Ostatni merytoryczny rozdział dotyczy wyzwań rozpoznanych jako możliwe na etapie wdrożenia instrumentu. Na zakończenie w podsumowaniu w syntetyczny sposób ujęte zostały wnioski z pilotażu i rekomendacje poczynione w niniejszym raporcie.

1. Wprowadzenie

1.1. Cel projektu

Celem projektu jest przygotowanie kompleksowej propozycji wdrożenia do systemu prawnego nowych i zmodyfikowanych instrumentów wspierania aktywności zawodowej OzN. Rozwiązania wypracowane w projekcie będą w szczególności uwzględniać instrumenty nakierowane na wspieranie zatrudniania OzN na otwartym rynku pracy i wspierania ich przedsiębiorczości.

Niniejszy raport stanowi podsumowanie pilotażu, który został zaplanowany jako realizacja IV kamienia milowego projektu. Pilotaż dotyczył zmodyfikowanych i nowych instrumentów systemu rehabilitacji zawodowej osób niepełnosprawnych oraz mechanizmu udzielania wsparcia i został przeprowadzony na reprezentatywnej próbie ich potencjalnych odbiorców. Środowisko przeprowadzania pilotażu gwarantowało uwzględnienie zróżnicowania terytorialnego oraz charakteru niepełnosprawności (m.in. ruchowa, intelektualna, sensoryczna).

Należy podkreślić, że założenia projektu wpisują się w obszary wskazane w aktualnych dokumentach strategicznych, w tym Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, które podkreślają konieczność tworzenia i wdrażania usług i programów aktywizacyjnych czy rehabilitacyjnych obejmujących aktywizację oraz włączenie społeczne i zawodowe. Działania w ramach projektu zapewnią nie tylko efektywniejsze kierowanie wsparcia na rzecz OzN, ale przyczynią się również do wykorzystania ich potencjału oraz realnego wdrażania postanowień Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych.

1.2. Cel pilotażu

Pilotaż miał pozwolić na przetestowanie funkcjonowania instrumentu w mniejszej skali przed wprowadzeniem dużego i kosztownego instrumentu do porządku prawnego. Celem pilotażu było sprawdzenie w warunkach rzeczywistych funkcjonowania instrumentu Inkubatora przedsiębiorczości dla OzN. Oferowane wsparcie polegało na identyfikacji potrzeb OzN dla umożliwienia im podejmowania działalności gospodarczej oraz zwiększania kompetencji w zakresie przedsiębiorczości. Głównymi narzędziami tego działania były szkolenia i doradztwo dostosowane do zdiagnozowanych potrzeb indywidualnych Uczestnika.

Instrument miał za zadanie wyrównanie szans i zwiększenie poziomu równego traktowania wszystkich osób rozpoczynających działalność gospodarczą.

Przeprowadzenie pilotażu miało umożliwić ustalenie, które elementy instrumentu wymagają weryfikacji oraz wykazać efektywność działania instrumentu dla aktywizacji OzN w dziedzinie przedsiębiorczości i podejmowania działań przedsiębiorczych.

Istotą testowania była weryfikacja przyjętej koncepcji Inkubatora przedsiębiorczości dedykowanego OzN. Założone zostało, że skuteczność poszczególnych modeli może zmieniać się z czasem, pilotaż ma natomiast odpowiedzieć na pytanie o aktualną dynamikę korzystania z instrumentu, skalibrować procedury jego realizacji i dać odpowiedź, który z 3 zaproponowanych wariantów jest najbardziej skuteczny, tj. wariant akademicki, instytucjonalny czy wirtualny.

W pilotażu operatorzy Inkubatorów przetestowali i wypracowali standardy prowadzenia tego rodzaju wsparcia w przyszłości ze szczególnym uwzględnieniem dostępności dla OzN oraz ich specjalnych potrzeb.

Planowano szerokie podejście instytucjonalne i podjęcie współpracy z instytucjami rynku pracy, jednak relatywnie krótki okres testowania nie sprzyjał nawiązywaniu ścisłej współpracy. Zarówno środowisko NGO, jak i akademickie dysponowały zasobami w pełni zaspokajającymi potrzeby Uczestników i były odpowiednim wsparciem w procesie inkubacji. Z powodu skróconego okresu prowadzenia pilotażu zrezygnowano również z testowania usług zarządczych i księgowych dla podmiotów gospodarczych oraz usług psychologa/terapeuty. W toku pilotażu potwierdzono zapotrzebowanie na tego typu usługi, jednak co najmniej w cyklu rocznym.

2. Przebieg pilotażu

2.1. Kadra realizująca pilotaż instrumentu

Z powodów formalno-prawnych nie można było przetestować wariantu osadzenia Inkubatora w PUP/CUS, zrealizowano natomiast model Inkubatora przedsiębiorczości prowadzonego przez organizację pozarządową – Stowarzyszenie Promocji Zdrowia „Bez Granic” działające na rzecz OzN w hybrydowym modelu Inkubatora stacjonarnego i on-line dla OzN z całej Polski. Przeprowadzono także pilotaż instrumentu w środowiskach akademickich – przez Uniwersytet WSB Merito Gdańsk oraz Centrum Badań i Rozwoju na Rzecz Uniwersytetu Szczecińskiego Sp. z o.o.

Dla realizacji pilotażu instrumentów powołano opiekuna instrumentu sprawującego pieczę nad wszystkimi Inkubatorami OzN, które powstały w ramach pilotażu.

W celu realizacji pilotażu instrumentu zaangażowana została kadra pracowników (zwana dalej kadrą instrumentu), która w każdym z Inkubatorów obejmowała:

- Specjalistę w zakresie zakładania JDG lub/i SSOF;
- Trenera biznesu;
- Specjalistę/trenera w zakresie komercjalizacji wiedzy;
- Animatorów przedsiębiorczości.

W tok prac nad wnioskami z pilotażu instrumentu włączeni byli także eksperci tworzący stały zespół Stowarzyszenia CPT, którzy od początku angażowali się w działania Projektu na wcześniejszych jego etapach (zwani dalej ekspertami).

2.2. Etapy pilotażu

Pilotaż instrumentu Inkubatora przedsiębiorczości OzN zaplanowany był w okresie 6 miesięcy: styczeń - czerwiec 2023. Ostatecznie pilotaż został przedłużony do lipca 2023 r. Przez ten czas udało się przeprowadzić pilotaż instrumentu, który obejmował następujące działania w kolejnych etapach:

- 1. Organizacja administracyjno-formalna Inkubatora przedsiębiorczości OzN - testowanie dokumentacji i rozwiązań formalno – organizacyjnych (1 miesiąc);**

2. Działania informacyjne i profrekwencyjne dotyczące usług Inkubatora przedsiębiorczości OzN przez wykorzystanie dostępnych kanałów komunikacyjnych (2 - 3 miesiące);

W pilotażu Inkubatora przedsiębiorczości dla OzN prowadzonego przez NGO przeprowadzono następujące działania:

- sieciowanie różnych organizacji i instytucji, których liderzy mogli polecić swoich podopiecznych z orzeczeniami potencjalnie zainteresowanych wsparciem i posiadających potencjał przedsiębiorcy;
- szerokie informowanie środowiska OzN na temat oferowanego wsparcia przez pośrednictwo różnych instytucji publicznych – pojedyncze zgłoszenia osób, które same szukały informacji dotyczących wsparcia na drodze zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej;
- mailing przez usługę NGO.pl do wszystkich organizacji zgodnych z profilem grupy docelowej;
- komunikacja Uczestników między innymi instrumentami podanymi pilotażowi – dostępna i elastyczna dotacja oraz Biznes bez barier – Asystent działalności gospodarczej, a także Nowa droga zawodowa – specjalistyczne doradztwo zawodowe.

W Inkubatorach przedsiębiorczości prowadzonych w środowisku akademickim również wykorzystywano bardzo różnorodne drogi dotarcia do osób potencjalnie zainteresowanych:

- informacje na stronach uczelni – rodzimej jednostki i wszystkich w województwie;
- wykorzystanie wewnętrznych kanałów przekazywania informacji w ramach uczelni;
- Informacje przekazywane przez centrum przedsiębiorczości z oddziałem dla OzN;
- wysyłanie indywidualnych informacji mailowych;
- spotkania informacyjne on-line i spotkania prowadzone osobiście na uczelni;
- informacje przekazywane do ZUS i NGO;
- osobiste spotkania;
- dyżur w biurze obsługi OzN.

Kadra instrumentu zgłaszała znaczne problemy w rekrutowaniu Uczestników. Najbardziej skuteczne we wszystkich Inkubatorach określano metody bezpośredniego kontaktu i indywidualnej rozmowy z osobami potencjalnie zainteresowanymi.

3. Rekrutacja Uczestników odbywała się w trybie ciągłym - testowanie procedur rekrutacji, identyfikacji potrzeb i możliwości Uczestników;

Opracowany został modelowy standard identyfikacji potrzeb Uczestników i dopasowywania wsparcia dla każdej osoby z niepełnosprawnościami według jej zapotrzebowania i preferencji – został on opisany we wnioskach dotyczących ostatecznego kształtu instrumentu.

4. Realizacja usług: szkolenia, doradztwo, konsultacje indywidualne - testowanie procedur świadczenia usług zgodnie z potrzebami Uczestników Inkubatora przedsiębiorczości OzN;

Dla podsumowania pilotażu i wyciągnięcia wniosków, które zostały również włączone do niniejszego opracowania, zaplanowano i przeprowadzono następujące czynności badawcze:

- ankiety z Uczestnikami;
- wywiady z członkami kadry instrumentów;
- studium przypadku Uczestnika instrumentu;
- panele ekspertów Stowarzyszenia CPT i kadry instrumentu;
- analizę danych z dokumentacji projektu.

2.3. Charakterystyka Uczestników

2.3.1. Kryteria uczestnictwa

Według założeń Regulaminu stworzonego na potrzeby pilotażu Uczestnikiem Inkubatora może być wyłącznie osoba fizyczna z niepełnosprawnościami, zamierzająca rozpocząć prowadzenie jednoosobowej działalności gospodarczej, spółdzielni socjalnej osób fizycznych lub prowadząca taką działalność przez czas nie dłuższy niż 24 miesiące przed dniem złożenia dokumentów rekrutacyjnych. W Inkubatorach przedsiębiorczości dla OzN prowadzonych przy uczelniach wyższych odnosi się to zwłaszcza do osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności, które są studentami studiów stacjonarnych, niestacjonarnych i podyplomowych.

W założeniach poddanych pilotażowi grupami docelowymi instrumentu były:

I grupa docelowa: osoby z niepełnosprawnościami chcące założyć własną działalność gospodarczą potrzebujące wsparcia na poziomie przygotowania się do prowadzenia działalności gospodarczej, jak również w jej rozpoczęciu.

II grupa docelowa: studiujące osoby z niepełnosprawnościami, planujące wejść na rynek pracy w oparciu o własny biznes.

2.3.2. Podstawowe dane o Uczestnikach

Uczestnicy wszystkich Inkubatorów byli zróżnicowani pod względem cech demograficznych: płci, wieku i miejsca zamieszkania. W przeważającej większości były to osoby w wieku aktywności zawodowej¹. W Inkubatorach przedsiębiorczości prowadzonych przy ośrodkach akademickich skupieni są ludzie młodszy niż przy Inkubatorze prowadzonym przez NGO. Średnia wieku w testowanych Inkubatorach przedsiębiorczości związanych z uczelniami wynosiła 30 lat, natomiast w Inkubatorze prowadzonym przez NGO średnia wieku była wyższa i wynosiła 43 lata. Według wyników ankiety byli to przede wszystkim studenci studiów pierwszego stopnia (76%), w mniejszym udziale również studenci studiów drugiego stopnia i jednolitych studiów magisterskich. Najliczniejszą grupą wśród respondentów byli jednak studenci trzeciego roku studiów I stopnia.

Obraz Uczestników pod względem rodzaju i stopnia niepełnosprawności, jaki wyłania się z wyników ankiet, świadczy o tym, że zainteresowanie osób niepełnosprawnych swoim rozwojem jako przedsiębiorców nie jest ograniczane przez stopień ani rodzaj niepełnosprawności. Połowa Uczestników biorących udział w badaniu miała stwierdzoną niepełnosprawność w stopniu umiarkowanym, nieco ponad trzecia część była niepełnosprawna w stopniu znacznym. Można zaryzykować stwierdzenie, że osoby o lekkim stopniu niepełnosprawności rzadziej poszukują i decydują się na skorzystanie z propozycji wsparcia kierowanej do osób z niepełnosprawnościami - radzą sobie we własnym zakresie i nie chcą być identyfikowane ze wsparciem dla OzN. Instrument przetestowany został dla Uczestników o różnych typach niepełnosprawności wg tytułów orzeczeń. Najliczniej wśród Uczestników zdarzały się niepełnosprawności sprzężone (25%), co do których występowała

¹ Z uwagi, iż nie ma formalnych ograniczeń w prowadzeniu działalności gospodarczej przez osoby na emeryturze, pojawiły się pojedyncze przypadki osób zainteresowanych ofertą inkubatora z tej grupy.

więcej niż jedna podstawa wydania orzeczenia. Dalej w kolejności należy wymienić niepełnosprawność z powodu schorzeń neurologicznych (16%), następnie niepełnosprawność ruchową (13%) i ze względu na dysfunkcje wzroku (11%).

2.3.3. Wykształcenie i aktywność zawodowa

Osoby korzystające z Inkubatorów przedsiębiorczości ulokowanych przy uczelniach wyższych, ponieważ w większości są w trakcie realizacji studiów, posiadają przede wszystkim wykształcenie ponadgimnazjalne (51%), oraz wyższe (30%) w przypadku kontynuacji edukacji po studiach licencjackich.

Uczestnicy Inkubatora przedsiębiorczości prowadzonego przez organizację pozarządową posiadają bardziej zróżnicowane stopnie wykształcenia. Grupę o największym udziale stanowiły osoby o wykształceniu wyższym - 43%, a po nim dopiero osoby o wykształceniu ponadgimnazjalnym. Wśród Uczestników Inkubatora zdarzały się także osoby o wykształceniu podstawowym i gimnazjalnym.

Pod względem aktywności zawodowej grupy Uczestników dzielą się wyraźnie na te, które były aktywne zawodowo – praca na cały etat (30%) i te, które nie mają za sobą żadnego doświadczenia zawodowego (41%) i które pracowały do tej pory jedynie dorywczo – 18%.

W założeniu instrumentu Inkubator przedsiębiorczości OzN jest ukierunkowanie wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami, które chcą lub zastanawiają się nad aktywnością zawodową jako przedsiębiorcy. Z jednej strony założenie to nie może być wykluczające dla OzN, a z drugiej - należy też wziąć pod uwagę, że bycie przedsiębiorcą nie jest w możliwościach każdego - także wśród osób pełnosprawnych. Uczestnicy Inkubatora stanowią zatem bardzo określoną grupę, która zarysowuje się dość wąsko zarówno przez wysoki próg kompetencji wymaganych do tego, by stać się przedsiębiorcą i motywacji do aktywności zawodowej w formie prowadzenia własnej firmy, co jest zdecydowanie bardziej wymagające niż praca etatowa. Samozatrudnienie dla OzN wiąże się również z brakiem szeregu ulg i udogodnień, jak np. urlop rehabilitacyjny. Pozostaje też zawsze kwestia możliwości fizycznych, które – w zależności od rodzaju i stopnia niepełnosprawności - mogą w większym lub mniejszym stopniu stanowić barierę dla podejmowania działań w biznesie.

Doświadczenia z pilotażu Inkubatorów przeprowadzonego w środowiskach akademickich pokazują, że studenci posiadający niepełnosprawność, często nie znając trudności rynku pracy, obawiali się w pierwszym odczuciu wizji prowadzenia działalności gospodarczej. Dopiero indywidualny kontakt i rozmowy, które pozwalały przybliżyć im wizję prowadzenia własnego biznesu, spowodowały wzrost zainteresowania prowadzeniem własnej działalności gospodarczej.

Osoby z niepełnosprawnościami są zmotywowane do zakładania działalności gospodarczej nawet, jeśli samodzielne prowadzenie jej może być dla nich utrudnione. Jest to też wniosek z przeprowadzonych studiów przypadków Uczestników instrumentu, którzy posiadali specjalistyczne wykształcenie i kwalifikacje. Zderzyli się jednak z brakiem możliwości adekwatnego względem nich zatrudnienia. Podczas gdy osoby pełnosprawne, kształcąc się w wybranych przez siebie kierunkach, mają wiele możliwości realizacji zawodowej (w zależności od branży), dla OzN otwarty rynek pracy pozostaje niekiedy nieosiągalny. Jest to bardzo poważne uzasadnienie potrzeby przygotowania OzN, które wybierają studia wyższe do perspektywy otwarcia własnej działalności gospodarczej. Inkubator przedsiębiorczości dedykowany jest także szerszemu gronu OzN w wyniku odpowiedzi na zapotrzebowanie wynikające z tych trudnych uwarunkowań rynku pracy. Z jednej strony Inkubator skupiał będzie osoby dobrze wykształcone, wykwalifikowane i zdolne, dla których niepełnosprawność jest barierą w znalezieniu zatrudnienia. Z drugiej jednak doświadczenia z pilotażu pokazują, że nie należy zamykać się na żadne grupy OzN i nie ma też takich formalnych ograniczeń. W pilotażu pojawiły się nieoczekiwane rezultaty w postaci użycia formuły zawartej w instrumencie Inkubatora przedsiębiorczości dla wsparcia grup, które stoją na szczególnie nieuprzywilejowanej pozycji na rynku pracy, czyli środowiska twórców – artystów, malarzy, rzeźbiarzy do tego posiadających niepełnosprawność intelektualną, dla poszukiwania własnej formuły włączenia swojej twórczości w formę aktywności zawodowej i łączenia jej z walorami ekonomicznymi. Indywidualne podejście do potrzeb i szukanie adekwatnej odpowiedzi na zapotrzebowanie Uczestników umożliwia otwarcie dróg bardzo innowacyjnym rozwiązaniom dla wsparcia różnych grup, jak właśnie niepełnosprawni intelektualnie twórcy, którzy mogą spieniężać swoje prace, działając w formie spółdzielni socjalnej.

2.4. Udzielone wsparcie

W każdym z Inkubatorów przedsiębiorczości zrealizowano założenia, które zostały im wyznaczone:

- każdy Inkubator przedsiębiorczości zrekrutował 60 osób fizycznych będących osobami z niepełnosprawnościami (posiadające dokumenty potwierdzające ich status jako osoby z niepełnosprawnościami). Łącznie w pilotażu wsparcie otrzymało 180 osób z niepełnosprawnościami.
- Inkubator przedsiębiorczości dla OzN, którego operatorem była organizacja pozarządowa, zrealizował zgodnie z przyjętymi założeniami:
 - doradztwo z zakresu prawa biznesu - 100 h - 12h/mc;
 - doradztwo z zakresu księgowości MŚP - 200 h - 25h/mc;
 - doradztwo z zakresu marketingu - 100 h - 12h/mc;
 - doradztwo z zakresu finansów - 100 h - 12h/mc;
 - doradztwo biznesowe - 100 h - 12h/mc;
 - szkolenia 20 szt.
- 2 Inkubatory przedsiębiorczości dla OzN w środowiskach akademickich realizowały (każdy):
 - doradztwo z zakresu prawa biznesu - 70 h - 12h/mc;
 - doradztwo z zakresu księgowości MŚP - 70 h - 25h/mc;
 - doradztwo z zakresu marketingu - 70 h - 12h/mc;
 - doradztwo z zakresu finansów - 70 h - 12h/mc;
 - doradztwo biznesowe - 70 h - 12h/mc;
 - szkolenia 10 szt.

W każdym z Inkubatorów udzielono także wsparcia w zakresie tworzenia co najmniej 30 biznesplanów.

3. Efekty pilotażu i ocena instrumentu

3.1. Efekty udziału w Inkubatorze przedsiębiorczości

Według wyników ankiety skierowanej do Uczestników instrumentu niemal wszyscy Respondenci pozytywnie oceniają swój udział w pilotażu (97%). Świadczy to nie tylko o sukcesie samego testowania, ale o występowaniu pozytywnych rezultatów dla jego Uczestników.

Z dostępnych danych wynika, że 23 osoby biorące udział w pilotażu instrumentu założyły działalność gospodarczą. Przewiduje się, że wśród Uczestników Inkubatorów przedsiębiorczości OzN uzyskanie efektu założenia działalności gospodarczej może być oddalone w czasie. Świadczą o tym wyniki ankiety, które wskazują na to, że Uczestnicy Inkubatorów dzięki otrzymanemu wsparciu w większości przybliżyli sobie wizję prowadzenia własnej działalności (67,5%). Dla 7% udział w pilotażu utwierdził ich w decyzji o założeniu działalności, a 5% wskazało otrzymane wsparcie jako czynnik, który przeważył w podjęciu decyzji o założeniu własnej firmy. Na moment przeprowadzania badania wśród Uczestników biorących udział w ankiecie 7% założyło już własną działalność.

Oddalenie w czasie efektu założenia działalności charakterystyczne jest zwłaszcza dla środowiska akademickiego, ponieważ studenci biorący udział we wsparciu byli zwykle jeszcze w niezakończonym cyklu edukacji. Z wywiadów z kadrą Inkubatorów prowadzonych przy uczelniach wyższych wiadomo, że Uczestnicy często określali założenie własnej działalności gospodarczej jako swój cel długoterminowy po zakończeniu studiów i zdobyciu doświadczenia zawodowego w branży, w której planują założyć działalność.

Twardym efektem pilotażu instrumentu była również pomoc w założeniu spółdzielni socjalnej osobom z niepełnosprawnością intelektualną, dzięki której mogą spieniężać swoje prace.

W zależności od rzeczywistych potrzeb i oczekiwań OzN biorących udział w pilotażu można było spodziewać się adekwatnych efektów. Inkubator przedsiębiorczości dla szerokiego grona OzN pozwalał nabrać rozeznania w zakresie przedsiębiorczości, zwiększyć swój poziom wiedzy i kompetencje w dziedzinie biznesu, prowadzenia i zakładania działalności gospodarczej oraz zgłębić interesujące ich kwestie.

W ankiecie jako odczuwany efekt uczestnictwa w Inkubatorze przedsiębiorczości najliczniej wskazywano wzrost wiedzy i umiejętności w dziedzinie prowadzenia i zakładania działalności gospodarczej oraz zagadnień marketingowych. Działania związane z ofertą szkoleniową i doradczą były także bardzo dobrze oceniane pod względem jakości prowadzenia i merytoryki. Dobór odpowiedniej kadry i zadbanie o dobry przekaz i jakość merytoryczną treści jest tu kluczowy dla zapewnienia odpowiedniego poziomu udzielanego wsparcia.

Wyniki ankiet i wnioski z wywiadów potwierdzają, że bardzo silnym efektem oddziaływania Inkubatora przedsiębiorczości jest wzrost motywacji do podjęcia działań przedsiębiorczych. Uczestnicy dzięki przyswojonej wiedzy nabierali poczucia kompetencji w zakresie przedsiębiorczości i wiary w swoje możliwości jako przyszłego przedsiębiorcy.

Skorzystanie z oferty Inkubatora sprzyjało urealnieniu kroków do otwarcia działalności gospodarczej dzięki tworzeniu biznesplanów pod okiem specjalistów, zgłębianiu wiedzy na temat pozyskiwania dotacji i pozyskania funduszy na jej otwarcie.

Specyficzną grupę stanowiły w Inkubatorze przedsiębiorczości osoby z niepełnosprawnościami, które zaplanowały już konkretne kroki w celu otworzenia swojej działalności, gdyż szukały zwykle konkretnego wsparcia, czy w postaci doradztwa księgowego bądź biznesowego. Wnioski z przeprowadzonych wywiadów pokazały, że możliwość takiego wsparcia stanowi bardzo dużą wartość dla niepełnosprawnych przedsiębiorców, gdyż daje poczucie merytorycznej asekuracji i niepozostawienia samemu sobie, co przekłada się na poczucie bezpieczeństwa i pewności siebie na polu biznesu. Zdecydowana większość Respondentów twierdziła, że udział w Inkubatorze przedsiębiorczości spowodował wzrost ich wiedzy i kompetencji w dziedzinie związanej z planowanym biznesem.

3.1.1. Czynniki efektywności i trwałości efektów

Wnioski co do trwałości efektów wsparcia udzielanego w ramach instrumentu są trudne do wyciągnięcia bezpośrednio po przeprowadzeniu pilotażu instrumentu. Po pierwsze, z uwagi na brak możliwości pomiaru efektów wsparcia w określonym odstępie czasu. Po drugie, zamierzonym celem instrumentu jest długofalowe świadczenie wsparcia, a więc stała dostępność możliwości skorzystania z usług Inkubatora przedsiębiorczości.

Ocena kadry instrumentu wskazywała duże przekonanie, że miękkie efekty wsparcia w postaci wiedzy, umiejętności oraz pewnych zmian w zakresie postaw i pewności siebie, a także podniesienia swojej wartości w kontekście dostrzeżenia samej możliwości działania OzN jako przedsiębiorców są trwałe i być może zaprocentują w postaci zakładanych działalności gospodarczych w przyszłości. Żeby uzyskać trwałość efektu wsparcia grupy docelowej, trzeba go jednak zagwarantować przez systemowe zapewnienie ciągłości jego dostępności, przynajmniej na okres 3 lat.

Na obecnym etapie wiadomo, że na jednej z uczelni wyższej testującej Inkubator przedsiębiorczości planowane jest przedłużenie działań w zbliżonym zakresie już poza projektem. Można oczekiwać więc trwałości efektów dla uczelni i Uczestników, którzy będą mogli kontynuować rozpoczęte wsparcie w przygotowaniu do podjęcia własnej działalności już poza pilotażem.

3.2. Ocena instrumentu

3.2.1. Ocena instrumentu w perspektywie Uczestników

W ankiecie wybrzmiała opinia niemal wszystkich badanych Uczestników, że są oni zadowoleni z udziału we wsparciu oferowanym w ramach pilotażu Inkubatora przedsiębiorczości. Większość Uczestników Inkubatorów biorących udział w badaniu ankietowym ponadto wskazywało, że w równym stopniu skorzystałoby w ogólnodostępnym Inkubatorze przedsiębiorczości przy założeniu zapewnienia dostępności i dostosowania dla specjalnych potrzeb, co jest argumentem dla rekomendowania możliwości włączania modelu Inkubatora przedsiębiorczości OzN jako modułu istniejących Inkubatorów przedsiębiorczości.

W ankiecie miała miejsce ocena określonych aspektów instrumentu przez Uczestników. Jej wyniki wskazują na to, że Badani najwyżej cenili zwłaszcza dobrowolność udziału we wsparciu i możliwość wyboru z oferty, tego co ich interesuje i jest zgodne z ich zapotrzebowaniem – niemal wszyscy ankietowani określili, że jest to dla nich ważny lub bardzo ważny aspekt funkcjonowania Inkubatora. Kolejnym elementem instrumentu, który jest istotny w perspektywie Uczestników, to możliwość indywidualnego wsparcia. Podobnie wysoko został także oceniany wariant odbywania szkoleń i doradztwa on-line.

Potwierdzenie w wynikach ankiety zyskało, że sprawą podstawową i niezmiernie istotną dla Uczestników jest również zapewnienie specjalnych potrzeb związanych

z niepełnosprawnością w korzystaniu z oferty Inkubatora. To kwestia, która często uniemożliwia branie udziału przez OzN w ofercie otwartych wydarzeń. Zwrócenie uwagi na potrzeby pojawiające się w przypadkach różnego rodzaju niepełnosprawności pozwala działać w sposób celowy i zapobiega wykluczaniu.

Mniej ważne były dla Respondentów te aspekty pracy Inkubatora, które wiążą się z organizacją pracy, z czym łączy się również konieczność dostosowania do pewnych określonych ram – jak stałe godziny doradztwa i korzystanie z oferty w trybie stacjonarnym. Zapotrzebowaniem Uczestników była dostępność szkoleń w formie on-line z możliwością późniejszego odsłuchania, pobrania interesujących treści.

Widać, że kluczowy dla Inkubatora sposób działania jako dobrowolnego, elastycznego względem możliwości i preferencji Uczestników w formach udzielanego wsparcia, a także indywidualnym doborze tematów i zakresu szkoleń, a także doradztwa jest bardzo wysoko oceniany przez Uczestników. W rekomendowanym sposobie działania Inkubatora oferta wsparcia jest wprost dopasowywana do indywidualnego zapotrzebowanie OzN, więc instrument wprost kierowany jest zasadą użyteczności dla jego Uczestników.

3.2.2. Ocena instrumentu w perspektywie udzielającego wsparcie

Na podstawie przeprowadzonego pilotażu rekomendowane jest wprowadzenie instrumentu Inkubatora przedsiębiorczości OzN do stałego systemu wsparcia OzN. W perspektywie kadry instrumentu i ekspertów Inkubator przedsiębiorczości OzN jest wysoko oceniany pod względem trafności odpowiedzi na zdiagnozowane problemy grupy docelowej oraz skuteczności spełniania swoich celów. Osoby, które z uwagi na niepełnosprawność, zmagają się z trudnościami wejścia na rynek pracy, powinny uzyskać wsparcie w alternatywnych formach działań jako przedsiębiorcy lub innych formach prawnych prowadzenia działalności gospodarczej. Ponadto organizacja wsparcia dla osób działających w biznesie nie powinna skupiać się na wydzieleniu osobnych usług dla OzN, ale uczynieniu bardziej dostępnym wsparcia, z którego może skorzystać każdy przedsiębiorca. W przypadku wystąpienia specjalnych potrzeb byłoby to w pewnych przypadkach niemożliwe, gdyby nie zastosowanie standardów dostępności dla OzN. Włączenie komponentu Inkubatorów przedsiębiorczości dla OzN w dotychczasowe formy wsparcia dla osób zaczynających działalność gospodarczą i wspierających rozwój przedsiębiorców odbywać się będzie zarówno z korzyścią dla grupy

docelowej, jak i środowiska pełnosprawnych przedsiębiorców, które będzie w sposób naturalny otwierać się na OzN jako współpracowników wspólnych projektów, kontrahentów i zleceniobiorców i zleceniodawców.

W opinii ekspertów Inkubator dla przedsiębiorcy powinien stanowić asekurację na start i stabilny punkt odniesienia w razie wystąpienia problemów. Daje to poczucie bezpieczeństwa, które zostało rozpoznane wśród OzN uczestniczących w pilotażu jako bardzo istotna potrzeba, wynikająca z pośrednio związanymi z niepełnosprawnością deficytami w obszarze wiary w siebie, poczucia własnej wartości, a czasem też wyuczonej bezradności. Ważne jest zapewnienie takiego rodzaju wsparcia, które przy tym nie zabiera osobistej odpowiedzialności i podmiotowości Beneficjenta, wzmacnia jego kompetencje i wyprowadza go do samodzielnego działania. W tym też instrument przedstawia bardzo dużą wartość i tym bardziej uwidacznia się konieczność wprowadzenia wsparcia równego proponowanemu instrumentowi Inkubator przedsiębiorczości dla OzN do systemu prawnego. W inny sposób nie ma możliwości zapewnienia ciągłości działań wobec grupy docelowej, co jest warunkiem trwałości uzyskiwanych efektów.

4. Wnioski z pilotażu dotyczące ostatecznego kształtu instrumentu

4.1. Cel instrumentu

Celem wprowadzenia instrumentu Inkubatora przedsiębiorczości OzN jest zapewnienie bezpiecznego i dostępnego środowiska, opartego na procedurach świadczenia usług dla OzN i wspierającego postawy przedsiębiorcze OzN. Ponadto celem jest również edukowanie do postaw pro przedsiębiorczych OzN poprzez kreowanie warunków do powstawania stabilnych mikro-, małych-, średnich- przedsiębiorstw, w tym spółdzielni socjalnych z różnych sektorów gospodarki oraz wspieraniu już istniejących firm prowadzonych przez OzN.

Pilotaż obejmował kilka obszarów merytorycznych związanych z szeroko rozumianym zarządzaniem przedsiębiorstwem. Pierwszy obszar to **motywowanie do przedsiębiorczości**. Poprzez podejmowane działania doradcze i szkoleniowe starano się uwolnić potencjał kompetencji przedsiębiorczych w OzN. Kolejnym z celów częściowych Inkubatora przedsiębiorczości OzN było **wzmacnianie innowacyjności przedsiębiorczości**. Odbywało się to m.in. poprzez podjęcie przez Inkubator przedsiębiorczości OzN prowadzących do utworzenia środowiska naukowo-badawczego i edukacyjnego. Inkubator przedsiębiorczości OzN miał również na celu działania prowadzące do rozpoznania u Uczestników **mocnych i słabych stron projektu biznesowego i predyspozycji Uczestnika. Diagnoza predyspozycji** do prowadzenia własnej działalności gospodarczej miała również charakter autodiagnozy, ponieważ specjaliści będą towarzyszyć w odkrywaniu mocnych stron, ale też własnych deficytów. Z kolei konstruktywna krytyka biznes planu pozwala na wypracowanie rozwiązań, które mogły być wcześniej nierozpoznane. Poprzez rozpoznawanie własnych mocnych i słabych stron stanowi element **zachęcający do rozpoczęcia i prowadzenia działalności gospodarczej**. Celem funkcjonowania Inkubatora przedsiębiorczości OzN było m.in. **zapoznanie z propozycjami wsparcia** wszystkich potencjalnych klientów, przekonanie o możliwościach w zakresie **przygotowania do prowadzenia działalności, pomocy w pozyskiwaniu dotacji**.

Z pewnością ważnym celem funkcjonowania Inkubatora przedsiębiorczości OzN było świadczenie kompleksowej usługi, czyli oprócz podstawowych zadań, również udzielanie informacji o innych dostępnych instrumentach wspierających OzN w zakresie przedsiębiorczości.

Powyższe cele będą mogły być realizowane poprzez wdrożenie opracowanej ostatecznej propozycji instrumentu, którego podstawowe zasady funkcjonowania przedstawione zostały poniżej.

4.2. Zasady świadczenia usług Inkubatora

Najważniejszymi zasadami świadczenia usług Inkubatora są **elastyczność i dostępność**.

W oparciu o nie odbywała się identyfikacja i diagnoza potrzeb Uczestnika, organizacja wsparcia w ramach Inkubatora przedsiębiorczości OzN, monitorowanie realizacji wsparcia Uczestnika, modyfikacja rodzaju wsparcia lub udzielenia dodatkowego wsparcia. Wszelkie wsparcie udzielane Uczestnikom Inkubatora przedsiębiorczości OzN jest zgodne z aktualnymi standardami dostępności, które w wyniku pilotażu okazały się wystarczające dla Uczestników. Podstawowymi punktami w ofercie Inkubatora były szkolenia oraz doradztwo. Testowany zakres usług doradczych ustalany był indywidualnie na podstawie analizy potrzeb danego Uczestnika. Osobami odpowiedzialnymi za nadzór nad realizacją usług doradczych był animator przedsiębiorczości i koordynator merytoryczny. Wnioski z testowania tych działań wskazują, że dla Uczestników Inkubatora kluczowe było **indywidualne specjalistyczne doradztwo**.

Rekomendacją z realizacji tego działania jest elastyczność i dostępność usług doradczych pod względem zarówno merytorycznym (dopasowanie specjalisty i zakresu tematycznego do potrzeb Uczestnika), dobór formy doradztwa do preferencji Uczestnika - głównie doradztwo indywidualne prowadzone w formie online, stacjonarnej lub telefonicznej.

W ramach przeprowadzonego testowania ujawniły się potrzeby Uczestników wymagające zorganizowania dodatkowego wsparcia, w związku z tym rekomendowane jest zabezpieczenie w instrumencie dodatkowego wsparcia, m.in. couchingu biznesowego, tutoring, mentoring biznesowy, wsparcie psychologiczne. Wniosek z testowania szkoleń i doradztwa w ramach Inkubatora przedsiębiorczości OzN jest następujący: szkolenia oraz doradztwo powinny być maksymalnie spersonalizowane tzn. należy traktować tematykę szkoleń i obszary doradztwa bardzo elastycznie, a w razie potrzeby opracowywać dodatkowe tematy lub obszary szkoleniowe i doradcze.

4.2.1. Schemat działania Inkubatora

Działanie instrumentu opiera się na opracowanym standardzie świadczenia usług przez Inkubator przedsiębiorczości OzN, którego warunkami są:

- organizacja informacji o Inkubatorze oraz rodzajach wsparcia potencjalnych użytkowników;
- rekrutacja Uczestników Inkubatora przedsiębiorczości OzN;
- analiza potrzeb Uczestnika;
- przygotowanie harmonogramu;
- realizacja usług dla Uczestnika;
- monitoring procesu inkubacji Uczestnika;
- ocena pracy Inkubatora przedsiębiorczości OzN.

Schemat działania Inkubatora przedsiębiorczości dla OzN pokazuje najlepiej ścieżka Uczestnika, czyli wszystkie etapy udzielania wsparcia oraz działania przygotowujące do niego. Uczestnik w zależności od tego, czy dopiero rozeznaje swoje możliwości jako przyszłego przedsiębiorcy, czy już prowadzi własną działalność, może przejść wszystkie wyznaczone etapy wsparcia rozpoczynając od preinkubacji, albo wejść już w proces inkubacji swojego biznesu, ścieżka wsparcia wygląda w obu przypadkach przebiega jednakowo:

1. Organizacja informacji o Inkubatorze oraz rodzajach wsparcia potencjalnych użytkowników:
 - opracowanie i zamieszczenie w mediach informacji o proponowanych rodzajach wsparcia - pomoc w tworzeniu JDG, w tym nierejestrowanej działalności gospodarczej, szkolenia, doradztwo, asystent, modele biznesowe, dotacja;
 - spełnianie w materiałach informacyjnych zasady dostępności.
2. Rekrutacja Uczestników Inkubatora przedsiębiorczości OzN:
 - rekrutowanie do Inkubatora przedsiębiorczości OzN odbywa się w trybie ciągłym;
 - kontaktowanie się pracowników sekretariatu w celu przekazania informacji o możliwościach skorzystania z usług Inkubatora z:
 - organizacjami pozarządowymi kierującymi swoje działania do osób z niepełnosprawnością,
 - OWES-ami, ZAZ-ami,

- PFRON-em, ROPS-em, ZUS-em i PUP-em,

Dla procedury rekrutacji zalecane jest maksymalne uproszczenie dokumentacji rekrutacyjnej, udzielanie wsparcia przez pracowników sekretariatu Uczestnikom w uzupełnianiu i wypełnianiu niezbędnej dokumentacji oraz stałe kontaktowanie się pracowników Inkubatora z Uczestnikami w celu podtrzymywania ich motywacji do podejmowania wyzwań.

3. Modelowy standard pracy pracownika Inkubatora przedsiębiorczości OzN z Uczestnikiem w czasie pierwszego spotkania:

- prowadzący spotkanie przedstawia obszary działalności Inkubatora: jego ofertę i zasady funkcjonowania, ścieżkę wsparcia poprzez kontakt telefoniczny, online, bądź stacjonarny;
- prowadzący omawia z Uczestnikiem działania Inkubatora rodzaje wsparcia;
- prowadzący diagnozuje potrzeby w zakresie dostępności, możliwych terminów spotkań i ewentualnych ograniczeń;
- prowadzący omawia formularz rekrutacyjny i pomaga go wypełnić;
- prowadzący przekazuje Uczestnikowi link do formularza rekrutacyjnego i pomaga w wypełnieniu przy kontakcie online lub telefonicznym;
- prowadzący wskazuje Uczestnikowi animatora przedsiębiorczości, który będzie pełnił rolę opiekuna i przewodnika w procesie inkubacji;
- animator przedsiębiorczości w czasie spotkań z Uczestnikiem diagnozuje potrzeby i deficyty Uczestnika w obszarze przedsiębiorczości;
- animator przedsiębiorczości proponuje narzędzia i rodzaje wsparcia dla danego Uczestnika, jednocześnie pozostając w stałej współpracy z koordynatorem merytorycznym i specjalistami pracującymi z danym Uczestnikiem;
- animator wspólnie z Uczestnikiem tworzy harmonogram spotkań stacjonarnych, online lub telefonicznych.

4. Animator przedsiębiorczości personalnym opiekunem/konsultantem danego Uczestnika:

- organizuje spotkania, szkolenia i monitoruje ich realizację z pozostałą kadrą;
- przekazuje informacje o Uczestniku pozostałej kadrze;
- zobowiązany jest do kompleksowego rozwiązania problemów Uczestnika.

5. Uzgodnienia z koordynatorem merytorycznym i specjalistami obszarów wsparcia oraz ścieżki wsparcia dla danego Uczestnika.

6. Przygotowanie harmonogramu działań wspierających dla Uczestnika lub Uczestników w przypadku szkoleń i webinarów - kategoryzowanie potrzeb większej grupy Uczestników i na tej podstawie przedstawianie zakresu potrzeb szkoleniowych dla trenerów i specjalistów.
7. Realizacja usług dla Uczestnika - udział w szkoleniach, doradztwie itp.
8. Monitoring procesu inkubacji Uczestnika. Animatorzy przedsiębiorczości na bieżąco podczas spotkań z Uczestnikami i specjalistami monitorują zakres zrealizowanych zadań i postępów w doborze i realizacji wsparcia zgodnie z potrzebami Uczestników. Animator konsultuje bieżącą sytuację Uczestnika oraz dalszą ścieżkę działań z koordynatorem merytorycznym Inkubatora.
9. Ocena pracy Inkubatora przedsiębiorczości OzN

Na zakończenie korzystania z usług Inkubatora każdy Uczestnik otrzymuje ankietę satysfakcji, w której ocenia jakość świadczonych usług i ma możliwość udzielenia informacji zwrotnej dla kadry Inkubatora.

5. Warunki brzegowe wdrażania instrumentu

5.1. Lokalizacja instytucjonalna

Sugerowaną lokalizacją instytucjonalną instrumentu jest PFRON, gdyż jego ośrodki posiadają odpowiednie zaplecze dla koordynacji wsparcia udzielanego w obszarze rehabilitacji zawodowej OzN. PFRON - dzięki prowadzeniu CIDON - posiada znaczne możliwości działań spajających różnego typu wsparcie dla OzN. Argumentami przemawiającymi za taką lokalizacją instytucjonalną są zadania realizowane przez CIDON m.in: udzielanie kompleksowej informacji na temat możliwych ścieżek, narzędzi wsparcia kierowanych do OzN, możliwym wsparciu działalności gospodarczej podejmowanej lub prowadzonej przez OzN, podejmowanie działań związanych z pomocą OzN poprzez kontakt z właściwą instytucją według kompetencji, informowanie pracodawców o możliwości skorzystania ze wsparcia ekspertów z zakresu medycyny, psychologii, biomechaniki, akustyki, oświetlenia, architektury i innych w dostosowaniu środowiska pracy do potrzeb OzN. Ponadto wskazuje na to również usytuowanie finansowania Inkubatorów przedsiębiorczości dla OzN, które widziane jest właśnie w źródłach PFRON.

Najważniejsze jest to, że adresatami wsparcia PFRON są wprost OzN. Dodatkowym argumentem jest dobry fundament organizacyjny, finansowy i prawny PFRON-u, co będzie gwarantem poprawności, efektywności i trwałości funkcjonowania Inkubatora przedsiębiorczości OzN. Wieloletnie zarządzanie środkami finansowymi przez PFRON, które dedykowane są wsparciu OzN, stanowi gwarancję rzetelności wydatkowanych na ten cel środków finansowych.

Sieć instytucjonalna zapewniająca funkcjonowanie PFRON i CIDON w każdym województwie pozwala na równomierne usytuowanie Inkubatorów przedsiębiorczości OzN w kraju. Ponadto wzmacnia decyzyjność w zakresie samodzielnej realizacji Inkubatora przedsiębiorczości OzN bądź przekazanie innym operatorom (NGO/środowisko akademickie) i koordynowanie ich działań.

Samo osadzenie i realizacja Inkubatorów może posiadać różne lokacje. W toku pilotażu sprawdzone zostało funkcjonowanie instrumentu zarówno w strukturach „sztywnych” obwarowanych proceduralnie - uczelnie wyższe, a także w strukturach „luźnych” w postaci organizacji pozarządowych, gdzie obwarowania proceduralne są mniej formalne. W tym

wypadku można stwierdzić, że obie formuły funkcjonowały w tej kwestii prawidłowo. Należy więc przewidzieć różne możliwości realizacji wdrażania instrumentu – uczelnie wyższe i organizacje pozarządowe. Nic nie stoi również na przeszkodzie, żeby Inkubator przedsiębiorczości mogły realizować inne instytucje, jak PUP czy CUS.

Niezbędnym do realizacji idei Inkubatorów przedsiębiorczości dla OzN jest zmiana przepisów regulujących zadania PFRON. Po aktualizacji zapisów prawnych możliwe będzie sprawne i skuteczne wdrożenie instrumentu zgodnie z proponowanym schematem:

1. Powierzenie organizacji Inkubatora przedsiębiorczości OzN:

- opracowanie harmonogramu wdrażania Inkubatorów przedsiębiorczości dla OzN wraz z planem finansowym;
- organizacja konkursu dla operatorów wdrażających Inkubatory (uczelnie/NGO/PUP/CUS);
- wybór operatorów/podmiotów prowadzących Inkubatory przedsiębiorczości dla OzN;
- podpisanie umów z wybranymi operatorami/ podmiotami;
- monitoring funkcjonowania Inkubatorów przedsiębiorczości dla OzN;
- rozliczenie operatorów/ podmiotów z realizacji zadań;

2. Moderowanie i opieka merytoryczna nad funkcjonowanie Inkubatorów przedsiębiorczości dla OzN:

- organizacja cyklicznych spotkań wymiany doświadczeń;
- tworzenie sieci kontaktów operatorów na terenie kraju/ regionu;
- dyżury eksperckie - dla operatorów.

3. Zadania operatora/ podmiotu prowadzącego Inkubator przedsiębiorczości OzN:

- zapewnienie bazy lokalowej;
- zapewnienie dostępności usług;
- zbudowanie bazy ekspertów merytorycznych;
- zbudowanie współpracy z podmiotami działającymi na rzecz OzN (np. pełnomocnik ds. OzN) oraz w obszarze przedsiębiorczości i biznesu;
- posiadanie narzędzi zapewniających dostępność.

Rekomenduje się, by sieciowanie podmiotów wsparcia OzN odbywało się poprzez:

cykliczne spotkania dla wszystkich podmiotów świadczących usługi dla OzN w ramach rozwoju przedsiębiorczości. Proponuje się, by spotkania te odbywały się przynajmniej raz na

kwartał i były przestrzenią wymiany doświadczeń, wiedzy oraz dobrych praktyk. Spotkania mogą odbywać się w Inkubatorach przedsiębiorczości OzN w różnych regionach kraju.

5.2. Zapotrzebowanie kadrowe

Na podstawie przeprowadzonego pilotażu można określić podstawową strukturę organizacyjno-kadrową konieczną dla zapewnienia wykonywalności działań instrumentu: Konieczne jest rozdzielenie części merytorycznej od części administracyjnej/ operacyjnej:

Pracownicy administracyjni:

- **obsługa księgową**
- **sekretariat:**
 - osoba do kontaktu międzyinstytucjonalnego, obsługa telefoniczna, e mail, poczta, pierwszy kontakt z Uczestnikiem, pomoc w uzupełnieniu dokumentacji rekrutacyjnej;
 - osoba odpowiedzialna za obrót i monitorowanie dokumentacji, obsługa telefoniczna, e mail, poczta, pierwszy kontakt z Uczestnikiem, pomoc w uzupełnieniu dokumentacji rekrutacyjnej.

Pracownicy merytoryczni :

- **koordynator merytoryczny** – (1 etat) odpowiada za weryfikację procesu inkubacji Uczestników Inkubatora przedsiębiorczości dla OzN, kierując pracami poszczególnych specjalistów i osób pracujących merytorycznie z Uczestnikami, jednocześnie nadzorując i ściśle współpracując z pionem administracyjnym;
- **animator przedsiębiorczości** – (2 etaty)- minimalny zakres obowiązków:
 - wyszukiwanie potencjalnych chętnych do uczestnictwa w Inkubatorze;
 - udzielanie szczegółowych informacji;
 - informowanie o podjętych działaniach i bieżąca ewaluacja;
 - monitorowanie bieżącej sytuacji Uczestnika w projekcie;
 - wymiana informacji z pozostałymi osobami w zespole - spotkania robocze;
 - przekazanie informacji;
 - ustalanie dat i formuły spotkań Uczestników ze specjalistami, doradcami itp.;
 - przekazywanie informacji Uczestnikowi/om;

- pozyskiwanie informacji zwrotnej od specjalisty, doradcy itp. na temat spotkania;
- pozyskiwanie i analiza informacji zwrotnej od Uczestnika;
- bieżące budowanie i koordynacja harmonogramu realizacji planu wsparcia Uczestnika, kalendarza dostępności specjalistów, doradców, szkoleń i webinarów itp.;
- ustalanie terminów spotkań, szkoleń, doradztwa lub innego rodzaju wsparcia;
- informowanie o wszelkich występujących trudnościach na spotkaniach zespołowych z udziałem kadry operatora.

Operator Inkubatora przedsiębiorczości OzN powinien dysponować **bazą następujących ekspertów:**

- **Specjalista w zakresie zakładania JDG albo SSOF;**
- **Trener biznesu;**
- **Specjalistami w tematyce zgodnej z ustalonym zapotrzebowaniem doradztwa i szkoleń.**

5.3. Warunki finansowe

Szacując wartość funkcjonowania Inkubatora przedsiębiorczości dla OzN, można oprzeć się na danych wygenerowanych podczas testowania instrumentu. Łączny koszt funkcjonowania Inkubatora szacuje się jako sumę kwot niezbędnych do rozpoczęcia działalności i koszt bieżący, a ponadto obejmuje on koszty:

- **lokalowo-sprzętowe**

Do kalkulacji przyjęto: zakup/wynajem komputerów, zakup telefonów, wynajem i utrzymanie pomieszczeń, wyposażenie biura meble, zapewnienie dostępności fizycznej, koszty łączności, programu do obsługi online, koszty materiałów dla uczestników, koszty komunikacji i informacji dla Uczestników (Inkubator działa również w formie online), ubezpieczenie sprzętu.

- **komunikacji i informacji dla uczestników**

Obejmują zamieszczanie informacji na stronie internetowej i w social mediach.

- **Zapotrzebowania kadrowe opisane wyżej obejmujące pracowników administracyjnych i merytorycznych**
- **Usług doradczych**

Usługi w zakresie coachingu i mentoringu kierowane będą do podmiotów prowadzących działalność gospodarczą w zakresie szeroko rozumianego zarządzania własną organizacją, w tym m.in.: zarządzania zasobami ludzkimi, life work balance, zarządzania stresem, obecnością w social mediach.

- **Usług księgowych**

Usługi w zakresie księgowości świadczone będą podmiotom, które funkcjonują w ramach Inkubatora przedsiębiorczości OzN.

- **Oferty szkoleniowej**

Obejmującej podstawową tematykę szkoleń z zakresu przedsiębiorczości oraz tematyki wynikłej z rozpoznanego zapotrzebowania.

- **Zapewnienia dostępności**

Zapewnienie dostępności dla OzN obejmuje zakup usług związanych z tłumaczeniem PJM oraz dostosowanie materiałów szkoleniowych, publikacji, materiałów informacyjnych do potrzeb OzN. Koszt jest uzależniony od m.in. zapotrzebowania:

- pracowników Inkubatora przedsiębiorczości OzN - przygotowanie materiałów doradczych, szkoleniowych, edukacyjnych, na stronę internetową itp.;
- uczestników - zapewnienie tłumacza PJM, asystenta OzN.

W zależności od liczby świadczonych usług i posiadanej bazy lokalowej instytucji koszt uruchomienia Inkubatora mieści się w przedziale 30-50 tys. zł, natomiast miesięczny koszt to około 40 - 80 tys. zł.

5.4. Uwarunkowania prawne

Celem wprowadzenia powyższego instrumentu do polskiego porządku prawnego konieczne byłoby wprowadzenie uzupełnień do aktualnie obowiązujących przepisów prawa, a w szczególności do Ustawy z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych Dz.U.2023 poz. 100 (zwana dalej ustawą o rehabilitacji zawodowej), a także opracowanie i wprowadzenie przepisów wykonawczych.

Zasadne byłoby zdefiniowane na nowo celu rehabilitacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami poprzez przewidzenie, że rehabilitacja zawodowa ma na celu również ułatwienie osobie z niepełnosprawnościami podjęcia i prowadzenia działalności gospodarczej lub uzyskania i utrzymania odpowiedniego zatrudnienia i awansu zawodowego przez umożliwienie jej korzystania z poradnictwa zawodowego, szkolenia zawodowego, pośrednictwa pracy i wsparcia w podjęciu i prowadzeniu działalności gospodarczej.

Zmiany legislacyjne powinny umożliwiać finansowanie Inkubatorów OzN z wyznaczonego źródła, tj. PFRON. Niezbędnym do realizacji idei Inkubatorów przedsiębiorczości OzN jest zmiana przepisów regulujących zadania PFRON poprzez wprowadzenie zapisów pozwalających na finansowanie ze środków PFRON kosztów związanych z organizacją i funkcjonowaniem Inkubatorów przedsiębiorczości OzN.

Kolejne modyfikacje powinny wystąpić także w ustawach określających zadania instytucji, które mogą być realizatorami instrumentu Inkubator przedsiębiorczości dla OzN:

- dla umożliwienia realizacji Inkubatora przedsiębiorczości OzN przez uczelnie wyższe konieczne byłoby poczynienie odpowiednich uzupełnień do ustawy z 20 lipca 2018 Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce r. Dz.U. 2018 poz.1668;
- dla umożliwienia realizacji Inkubatora przedsiębiorczości OzN przez PUP Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy Dz.U. 2023 poz. 735 należałoby ująć Inkubatory przedsiębiorczości OzN jako kolejny instrument rynku pracy wspierający podstawowe usługi rynku pracy dla OzN;
- dla umożliwienia realizacji Inkubatorów przez CUS w konieczne byłoby uwzględnienie tego w ustawie z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych Dz.U. 2019 poz 1818.

Projektowane przepisy prawne powinny zapewnić możliwość funkcjonowania instrumentu w przyjętych w wyniku ostatecznych wniosków z pilotażu założeniach:

1. Osoby z niepełnosprawnością, w tym też osoby z niepełnosprawnością uczące się na uczelniach wyższych, zamierzające rozpocząć prowadzenie jednoosobowej działalności gospodarczej lub spółdzielni socjalnej osób fizycznych lub prowadzące taką działalność przez czas nie dłuższy niż 24 miesiące powinny mieć możliwość skorzystania z Inkubatora przedsiębiorczości dla OzN.
2. Inkubatory przedsiębiorczości jako wsparcie dla OzN na zasadzie ciągłej dostępności przy wykorzystaniu środków publicznych PFRON.
3. Inkubatory przedsiębiorczości OzN zapewniają wsparcie, takie jak doradztwo, szkolenie, usługi (np. księgowość, usługi prawne, coaching biznesowy).
4. Podstawą działania Inkubatora są ustalone standardy dostępności oraz ścieżka udzielania wsparcia w oparciu o identyfikację i diagnozę potrzeb uczestnika, organizację wsparcia w ramach Inkubatora przedsiębiorczości OzN, monitorowanie realizacji wsparcia uczestnika, modyfikację rodzaju wsparcia lub udzielenia dodatkowego wsparcia.
5. Koordynację Inkubatorów przedsiębiorczości OzN powierza się PFRON jako zadanie należące do systemu wsparcia OzN w aktywizacji zawodowej i rehabilitacji zawodowej. PFRON finansuje działania Inkubatorów i zleca ich prowadzenie uczelniom wyższym lub PUP, CUS oraz organizacjom pozarządowym.
6. Inkubatory przedsiębiorczości dla OzN mogą być wdrażane w dwóch formach: jako implementacja zakładanych w instrumencie elementów struktury organizacyjnej i funkcjonalnej (animatorów przedsiębiorczości oraz ścieżki wsparcia opartej na indywidualnym doborze oferty i zapewnieniu specjalnych potrzeb) do istniejących Inkubatorów przedsiębiorczości, a także powoływanie nowych Inkubatorów przedsiębiorczości dedykowanych OzN.

Konieczne jest wprowadzenie także aktów wykonawczych regulujących:

1. Zasady powierzania organizacji Inkubatora przedsiębiorczości OzN PUP, CUS, organizacjom pozarządowym oraz uczelniom wyższym.

2. Zasady opieki merytorycznej nad funkcjonowaniem Inkubatorów przedsiębiorczości OzN.
3. Zakres zadań podmiotu prowadzącego Inkubator przedsiębiorczości OzN.

Usługi Inkubatora przedsiębiorczości OzN dla osób już prowadzących działalność gospodarczą stanowią pomoc de minimis spełniającą warunki określone w rozporządzeniu Komisji (UE) nr 1407/2013 z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie stosowania art. 107 i 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej do pomocy de minimis (Dz.Urz. UE L 352 z 24.12.2013, str. 1) albo w rozporządzeniu nr 1408/2013 z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie stosowania art. 107 i 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej do pomocy de minimis w sektorze rolnym (Dz.Urz. UE L 352 z 24.12.2013, str. 9) albo we właściwych przepisach Unii Europejskiej dotyczących pomocy de minimis w sektorze rybołówstwa i akwakultury.

6. Wyzwania związane z wdrażaniem instrumentu

Do najważniejszych wyzwań mogących mieć wpływ na wdrażanie instrumentu w pełnej skali zdiagnozowanych w odniesieniu do podmiotów bezpośrednio zaangażowanych we wdrożenie instrumentu należały:

- zapewnienie standardów dostępności całej oferty Inkubatora;
- odpowiednie przygotowanie kadry merytorycznej Inkubatora – w razie konieczności zapewnienie doszkolenia w zakresie zapewnienia dostępności działań i standardów pracy z OzN;
- sieciowanie różnego typu podmiotów, instytucji i organizacji dla sprawnej rekrutacji Uczestników i zapewnienia dodatkowego wsparcia merytorycznego w odpowiedzi na ich zapotrzebowanie.

Problem we wdrażaniu instrumentu może stanowić to, że jest nowością zarówno dla środowiska OzN jak i instytucji, które nie prowadziły wcześniej podobnych działań. Potrzebny jest z pewnością czas, by instrument mógł zacząć dobrze funkcjonować i osiadł w środowisku. Przyspieszenie tego procesu i wspomoczenie go powinno być przewidziane w postaci szeroko zakrojonej kampanii informacyjno-promocyjnej. Samo dotarcie do dość wąsko określonej grupy docelowej wymaga uruchomienia różnych kanałów przepływu informacji i powiązań podmiotów zaangażowanych we wsparcie środowiska osób z niepełnosprawnościami.

W otoczeniu biznesu wyzwaniem będzie:

- pobudzenie współpracy biznesowej, przełamanie negatywnych schematów mentalnych, stereotypów, które funkcjonują w wyniku braku wiedzy dotyczącej rzeczywistego funkcjonowania osób z określonymi niepełnosprawnościami;
- wyjście ze schematu myślenia o przedsiębiorczości OzN w kategoriach działań prospołecznych a nie biznesowych.

W otoczeniu instytucjonalnym wyzwania stanowić mogą:

- brak współpracy na polu komplementarnych działań względem osób z niepełnosprawnościami;
- traktowanie oferty innych podmiotów jako konkurencyjnej;
- brak współpracy w działaniach wykraczających poza własne działania danej instytucji.

Wiele z wymienionych wyżej problemów wiąże się z głęboko zakorzenionymi w szerokiej społecznej mentalności utrwalonymi schematami zachowań, postaw i stereotypów.

Konieczne jest współgranie procesu wdrażania instrumentu z innymi działaniami na rzecz zmiany społecznej w sferze wyrównywania szans OzN i przeciwdziałania ich wykluczeniu z życia społeczno-gospodarczego, m.in. przez szeroko zakrojone kampanie społeczno-informacyjne, jak i wprowadzenie zmian w programach edukacji, by w większym stopniu uwzględniały równe i podmiotowe traktowanie OzN.

Odpowiedzią na bariery związane z brakami w wiedzy z zakresu zagadnień dotyczących osób z niepełnosprawnością na rynku pracy oraz współpracą instytucji jest uwzględnienie w zakresie działań Inkubatora przedsiębiorczości dla OzN sieciowania podmiotów udzielających wsparcie OzN oraz działań informacyjnych w środowisku, w którym łączy się współpracę na trzech sektorach - instytucji publicznych, środowiska biznesu i NGO.

Potrzebna jest reorientacja dotychczasowego systemu wsparcia określającego pozycje OzN jako beneficjenta świadczeń lub podopiecznego. Zgodnie z założeniami Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych powinno zwrócić się ku bardziej partnerskim i aktywizującym formom działań, które zakładają współodpowiedzialność OzN za wynik podejmowanych działań. Dobrym krokiem w tym kierunku jest wprowadzenie do systemu prawnego instrumentu Inkubatora przedsiębiorczości dla OzN, gdyż wpływa on na aktywizację zawodową i przedsiębiorczą oraz pobudza do samodzielności i samostanowienia.

7. Podsumowanie

Pilotaż potwierdził, że Inkubator przedsiębiorczości OzN zgodnie z założonym celem sprawdził się jako forma bezpiecznego i dostępnego środowiska opartego na procedurach świadczenia usług dla osób z niepełnosprawnościami i wspierającego postawy przedsiębiorcze OzN, a także edukowania ich do postaw przedsiębiorczych poprzez kreowanie warunków do powstawania stabilnych przedsiębiorstw. W związku z tym rekomenduje się wprowadzenie do porządku prawnego Inkubatora przedsiębiorczości jako instrumentu zapełniającego lukę w systemie wsparcia publicznego dla aktywizacji OzN w dziedzinie przedsiębiorczości. Pilotaż wykazał, że testowany instrument jest bardzo dobrze dostosowany do potrzeb i preferencji Uczestników i dobrze rokuje dla efektywności w postaci zakładania działalności gospodarczej oraz wzmocnienia już działających przedsiębiorców. Pilotaż pozwolił również dookreślić podstawowe zasady funkcjonowania instrumentu w oparciu o potrzeby i preferencje Uczestników.

Podstawą działania Inkubatora przedsiębiorczości dla OzN jest wdrożenie standardów dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. Najważniejszą zasadą funkcjonowania Inkubatora jest identyfikacja i diagnoza potrzeb Uczestników, organizacja wsparcia w ramach Inkubatora przedsiębiorczości OzN, monitorowanie realizacji wsparcia Uczestnika, modyfikacja rodzaju wsparcia lub udzielenia dodatkowego wsparcia.

Sugerowaną instytucją, która powinna zająć się koordynacją Inkubatorów przedsiębiorczości jest PFRON. Ze źródeł funduszu PFRON-u powinno też odbywać się finansowanie instrumentu jako elementu systemowego wsparcia OzN.

Instrument w zaproponowanej formie daje możliwość zaimplementowania w różnego typu instytucjach (przetestowano w uczelniach wyższych, NGO, PUP, CUS) i prowadzenia działań zarówno stacjonarnie, on-line, jak i hybrydowo. Rekomenduje się wprowadzenie instrumentu jako składowej ogólnodostępnych podmiotów pełniących rolę Inkubatora przedsiębiorczości, co ma wzmocnić efekt włączenia OzN w środowisko biznesu i traktowania potrzeb w zakresie wzmocnienia przedsiębiorczości wszystkich osób na równi z uwzględnieniem specjalnych potrzeb OzN, a także zapewnienia możliwości prawnej powoływania osobnych Inkubatorów dedykowanych osobom z niepełnosprawnościami.

Do wdrożenia instrumentu konieczna jest szeroka kampania informacyjno- promocyjna powiązana również z promocją postaw przedsiębiorczych wśród OzN oraz zmianą sposobu myślenia o przedsiębiorczości OzN w szerszym odbiorze społecznym.